

A Nagylábú

Többnyire nem tűnik föl, hogy járva-elve nem hagyunk magunk mögött nyomot. Egymillió lépés Magyarországon. Naponta kétmillió ember kopog ide-oda Budapesten. Az hány milliárd lépés? Hány milliárd nyom nélküli lépés? Eltűntnek nyilvánítva? Hiába a megtett kilométerek, ha nincs utánuk nyom. Menyire más átgázolni a hómezőn. A hó: Isten palatáblája, mely őrzi utad. Álmod és utad – maradandóság. Visszatekintesz, és érezhetőleg haladtál. Minden út beléd visz, addig tartott az út, ameddig lépteid vezetnek, és ott – a keresztútnál – te állsz. Nyomot hagyni a hóban – ősi archetípus és örök mese, de hol van már a tavalyi hó? A hó őrizte nyom előbb kontúráját veszti, majd elolvad, vízzé ájul, nem úgy, mint Armstrongé a Holdon. Az ott megtett lépés visszavonhatatlan érvényű. Álmodik a nyomor: nyomot. Hollywoodban a legnagyobb színészek betonba zárják lábnyomaikat az örökkévalóságnak, megannyi sugárzásmentes betonszarkofág.

Nepálban időről időre felröppen a hír, hogy jeti lábnyomát látták. A Sziklás-hegységben is időnként beszélnek, hogy itt meg ott járt a Nagylábú. Látták a nyomát. Ökológiai vészkonferenciákon pedig egyre inkább téma, hogy látni a Földön az ember nyomát. Hogy látszik a Földön az ember nyoma. Ember a Földön? A Földről lerí. Ki sír?

Az ember ökológiai lábnyoma nem más, mint az egész civilizáció környezeti nyomatékából egy emberre leszámított hatás. Amennyi terület egy ember eltartásához, mondhatnók legeltetéséhez kell, fű kövér, vigasz sovány. Ha azt a terhelést, mely lakhatásunkkal, ruházódásunkkal, táplálkozásunkkal és egyéb szenvedélyeinkkel, passzióinkkal együtt

jár, területre lefordítjuk, akkor az emberi személy ökológiai lábnyoma hozzávetőlegesen 2,2 hektár. Egy ember 2,2 hektár természetbe kerül. Hát ekkora lába van az embernek. XL-es méret a javából. Extralarge. Ily nagy lábon élünk. Az ember óriás lesz, ígérte Iljin és Segal, s lám, igazuk lett. Kik is vagyunk tehát? Jetik? Nagylábúak? Vagy sztárok?

Én az utóbbira hajlok. Arra, hogy az ember: sztár. A kozmosz legnépszerűbb sztárja. Senkiként kezdte. Kis neandervölgyi agyarpucolóként. Mamutagyart pucolt, barlangban lakott. Aztán kissé följebb vitte. Mezőgazdasági vállalkozás Mezopotámiában, kezdőtőke, bankhitel Föníciában. És bejöttek a számításai. Mellékszerepek, majd főszerepek. A velencei kalmár például már főszerep volt. Amerika meghódítása: rémtörténet, sikertörténet. Ma pedig már ott tartunk, hogy az egész Föld az embert nézi. Őt vetítik mindenhol. Ő megy mindenhol és jut el mindenhová. Nincs hely, hová emberi kéz ne tette volna be a lábát, a pingvinektől az elefántokig mindenki fölismeri, ja, ez az a sztár. Az ember. Úgy is viselkedik, mint egy sztár. Megvannak már a sztárallűrjei. Fölösleges dolgokra szórja a pénzt. Pazarol és fogyaszt. Aperitif és konyak. Telik miből. De meddig? Mi lesz, ha, miként a nagy sztároknak, egyszer csak neki is bealkonyul? Mi lesz, ha megöregszik? Ha leszálló ágba kerül? Ha egy nap elfeledkeznek róla? Már nem lesz annyira érdekes? Ha már nem fizetnek neki? Ha nem lesz rá már fizetőképes kereslet? Ha egy nap felázad ellene piaca, bolygónk, a Föld? Mozipénztárosok, tudjátok-e, hogy ki következhet az ember után?

Sebeők János

Az iskola – bukásra áll?

A Végegylet oktatáspolitikai javaslatai

Az akadémiai curriculum formái maguk is annak a katasztrófának a tüneteinek közé tartoznak, amelynek a bekövetkeztét nem ismeri el a curriculum. (Alisdair Macintyre. Az erény nyomában)

Az iskolarendszer elsőrendű feladata az általános műveltség átadása, olyan készségek kibontakoztatása és képességek elsajátíttatása, amelyek nélkülözhetetlenek ahhoz,

- hogy a társadalom tagjai egymással szót értsenek és közösséget vállaljanak,

- hogy a maguk és a gondjaikra bízottak sorsáról felelős döntéseket hozzanak,

- hogy a közcélok és a közjó megállapításáról folyó vitának illetékes résztvevői lehessenek.

E meghatározás elkötelezettsége félreérthetetlen: a tudnivalók rangsorolásánál ugyanúgy, mint a tanulást segítő tevékenységek megválasztásánál előnyben részesíti a kultúra életében való részvétel képességét az instrumentális tudással szemben, különbséget tesz a világ megértése és az információ birtoklása között, az oktató-nevelő munka elsődleges céljának pedig a személyiség fejlesztését, a szellemi fogékonyság elmélyítését tekinti.

A közoktatás ma nem azzal segíti a helytállást a munka világában, ha naprakész, gyorsan avuló, specializált ismereteket nyújt: a hangsúlyt az önálló tájékozódáshoz és az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges műveltség elsajátítására kell helyezni.

Ezért az iskolát meg kell óvni a kiélezett gazdasági és politikai versengés közvetlen hatásaitól és a versenyelv túlzásaitól.

A készség-, illetve ismeretközpontú pedagógia híveinek vitáját álvitának tartjuk. A jól megalapozott tárgyi ismeretek iránti igényvel szembeállított készségfejlesztés képtelenség, melynek hangoztatása csupán elfedi az oktatásügy súlyosabb problémáit, nevezetesen azt,

- hogy a tananyag korszerűsítésére irányuló törekvések sok esetben tantárgyi és szaktudományos lobbik merev ellenállásába ütköztek,

- hogy az iskola szocializációs szerepét kikezdték a társadalmi-kulturális környezet változásai, melyekkel a magyar oktatásügy intézményei alig próbáltak lépést tartani,

- hogy költséghatékonyság címén a pedagógusok túlterhelése folyik, ami a minőségi munkát lehetetlenné teszi.

Az esélyegyenlőséget követelő demokrata, illetve a képzés hatékonyságát szorgalmazó technokrata nézetek ellentéte is nehezen értelmezhető mindaddig, amíg nincs előzetes egyetértés afelől,

- hogy mi is az, amihez az iskolában egyenlő hozzáférést kellene biztosítani,

- hogy miben mérjük a képzés eredményességét,

- végül hogy kik képviseljék a közoktatással szemben a valós társadalmi igényeket.

A tanulók túlterheltségét kárhozható megnyilatkozások és az egyidejű-

leg megfogalmazott, a teljesítményük romlásával kapcsolatos panaszok arra utalnak, hogy a probléma nem a tananyag mennyiségével kapcsolatos, megoldása pedig a képzési célok és módszerek újragondolását kívánja. Amit manapság hatékony oktatáson értenek, véleményünk szerint a tudás fogalmának szűk, technokratikus felfogásán alapul, és a társadalom integritásának megőrzéséhez nélkülözhetetlen közös tudás elszegényedéséhez vezet, akár szigorítják a követelményeket, akár enyhítenek rajtuk.

Meggyőződésünk végül, hogy az elkötelezett, illetve világnézetileg semleges közoktatás híveinek vitája is feloldható. Nem nehéz belátni, hogy minden tanítás és minden oktatáspolitikai rendelkezés kimondva-kimondatlanul elkötelezett a tudnivalók és élethelyzetek ilyen vagy olyan értelmezése mellett. Ez alól nem kivétel az értéksemlegesség, az esélyegyenlőség vagy a hatékonyság vezérelve sem. A képzés és a képzett pedagógus elkerülhetetlen (sőt kívánatos) elkötelezettsége az igaz tudás valamely felfogása mellett nem akadály, hanem előfeltétele a különféle meggyőzések szabad és méltányos párbeszédének az iskola falai között ugyanúgy, mint a nyilvánosság fórumain. Az oktatás- és kultúrpolitikától az értelmiség e párbeszéd háborítatlanságának biztosítékait várja.

Az oktatáspolitikai rendszerváltás napirendjére került nagy kérdések egyikét sem sikerült eddig megnyugtatóan rendezni. Nem is lehet talán mindaddig, amíg nem jön létre közmegegyezés a célokat és értékelsőségeket illetően. A politika ezt azzal segítheti, ha látványos, elhamarkodott intézkedések helyett megteremti a hosszabb távra tekintő gondolkodás és cselekvés feltételeit. Az is-

kolarendszer változásai évtizedekben mérhetők, az oktatási-nevelési folyamatokban a türelmetlenség csak kárt tehet. Az egymást váltó oktatáspolitikai kurzusok háborúsága visszas, felemás módon hatol be az iskolákba. Az elhamarkodott intézkedések végrehajtása vagy megkerülése egyaránt rengeteg energiát von el a tanítástól, s a pedagógiai gyakorlattól elszakadt tanügyi bürokrácia befolyását növeli.

A Nemzeti alaptanterv módosítása, a Magyar Universitas program, a „kompetenciaközpontú” érettségi stb. fordulatot hoznak a hazai közoktatás történetében. Ezt a fordulatot a mostani kormányzat az érintettek feje fölött, az érdemi vitának elébe vágva kényszeríti ki. Végrehajtása, majd előrelátható visszavonása csak fokozhatja a reformtól reformig bukdácsoló oktatásirányítás és a túlélésre berendezkedő iskolák közti feszültséget, az oktatásügyi zűrzavart. A Védjegylet a mostani újításoktól elveiben, módszerében és tartalmában is következetesen különböző megoldásokra tesz javaslatot:

1. Az oktatási rendszer egészét érintő szakmai döntések előkészítésében egy új szakmai tanácskozó testületnek (Országos Oktatási Tanács) követel kiterjedt jogokat.

2. Az iskolaszervezet fellazítása, a tartalmi kötöttségek kiiktatása a tantervi szabályozásból, a tárgyi tudás háttérbe szorítása az érettségien, az egyetemi felvételi vizsga eltörlése, végül az ellenőrizetlen és esetleges tudással beiskolázott egyetemisták kezébe adott „utalvány” mint az egyetemek finanszírozásának fő eszköze együttvéve a közoktatás minőségének egységes koncepció jegyében zajló tönkretételével egyenlő. Erre a veszélyre fel kell hívni a közvélemény figyelmét.

3. A készségek és képességek nem fejleszthetők a tárgyi tudás rovására, a tananyag elrelativizálása nem helyettesíti a tananyag korszerűsítését, a szabályozatlanság nem a pedagógiai újításoknak kedvez, hanem az igénytelen, esetleges, voluntarista megoldásoknak. A „reform” saját kitűzött céljaihoz sem visz közelebb. Itt az ideje, hogy véget vessünk a négyévenként változó oktatáspolitikai rögtönzések korszakának!

4. Az elsőrendű pedagógiai cél a tanulás megkedveltetése, az alkotó készségek kibontakoztatása, ez pedig az oktató-nevelő munka, a tanár-diák kapcsolat minőségén múlik. Ezért minden tanügyi reformnál előbbreválónak tartjuk a pedagógusok helyzetének és munkakörülményeinek javítását, a pálya vonzerejének növelését. A pedagógusképzés kapjon jelentőségének megfelelő súlyt az egyetemek életében!

5. A fenntarthatóság pedagógiája nem korlátozódhat a természettudományos tárgyakra: a globális ökológiai válság civilizációnk válsága, értelmezése a humán képzés feladata. A környezeti nevelés elsősorban nem új ismeretek elsajátításán múlik, hanem az összefüggések felismerésén, a tanulók természetismeretének gazdagításán, az iskola és helyi környezet közötti eleven kapcsolat helyreállításán, valamint azon, hogy a fenntarthatóság elvei miként érvényesülnek az iskola mindennapi életében.

6. Az egyetemek váljanak az iskolarendszer, a tudományos kutatás és a kulturális élet központi intézményévé! Ne piaci szereplők és mechanizmusok közvetítsék a felsőoktatás felé a társadalom igényeit! Az egyetemi képzés hatékonyságának növelését ne az autonómia rovására próbálják biztosítani, hanem a felelősség, nyilvánosság és átláthatóság elvének érvényesítésével! Elutasítjuk az állami egyetemek menedzser irányítás alá helyezését, illetve magánosítását, valamint a magánvállalkozás keretében alakítható egyetem ötletét.

7. A társadalomnak nem több diplomásra, hanem jobb minőségű tudásra van szüksége. Az egyetemi képzés eltömegesedése a személyi és tárgyi feltételek arányos fejlesztése híján a színvonal romlásával járt és a diploma leértékelődéséhez vezetett. Az egyetemekkel szemben súlyosan eladósodott kormányzat kötelessége, hogy a rendszerváltás óta halmozódó tartozást kiegyenlítse. Enélkül az ország nem hozhatja be veszedelmes lemaradását Európától a felsőoktatás és a kutatás támogatása terén.

8. Nem támogatjuk sem a felsőfokú szakképzés sokféle formájának feláldozását, sem a folyamatos ötéves képzés megszüntetését az egységes kétszintű, 3+2 éves képzés kedvéért ott, ahol ezeket a változásokat csupán a bolognai elvekhez való sietős és kényszerű alkalmazkodás igyekezete igazolja.

Együnk kevesebb húst!

A húsfogyasztás globális szemszögből

Történelem. A XX. század második felében a világ hústermelése durván ötszörösére nőtt, a hús fogyasztása a gyorsan iparosodó országokban, mint Kína, az egekbe szökött. Ezzel párhuzamosan a haszonállatok tartása veszi igénybe a világ mezőgazdasági földterületének legnagyobb hányadát.

A haszonállatok száma a növekvő igények kielégítése érdekében drasztikusan megemelkedett. Ma, a növekvő számú emberi populációval – mely jelenleg meghaladja a 6 milliárdot – közel 1 milliárd sertés, 1,3 milliárd szarvasmarha, 1,8 milliárd juh és kecske, illetve 15,4 milliárd csirke osztja meg a Földet és erőforrásait. Kizárólag azokról az állatokról van szó, amelyeket azért tenyésztünk, hogy húsukat és a belőlük készült egyéb termékeket (például tejtermékek) elfogyasszuk. Vegyük példaként az intenzív nagyüzemi baromfitartást, mely világszerte számos helyen elterjedt: jelenleg több mint kétszer annyi csirke él a Földön, mint amennyi ember táplálékául szolgál. A húsfogyasztással párhuzamosan ugyancsak gyorsan növekszik a tejtermékeknek, a tojásnak és a tenger gyümölcseinek a fogyasztása.

Egészen 1990-ig az állati termékek döntő hányadát a gazdag országokban fogyasztották, ám az utóbbi évtizedben a nyugati típusú étrend több fejlődő országban teret hódított magának. Minden előrejelzés a közeljövőre a trend rohamos ütemű terjedését jósolja a kormányzatok és nemzetközi mezőgazdasági csoportok támogatásával.

A jelenlegi ételmezési és mezőgazdasági politika nem tartható fenn. A növekedés mértéke hosszú távon nem tartható fenn és a növekvő emberi populáció számára csökkenti az egészséges táplálkozás jövőbeli esélyeit.

Emberi egészség. A fejlett országokban a betegségek és a halál okaként egyre gyakrabban jelölik meg a helytelen étrendet. A hús és az állati eredetű, illetve a tejtermékek adják a táplálékkal bevitt telített zsírok legnagyobb hányadát, mely a táplálkozástudósok egyhangú állítása szerint jellemzően különféle betegségek kialakulásához járulnak hozzá, melyek járványszerű méreteket öltöttek.

Minden hivatalos vélekedés szerint fontos lenne csökkenteni az állati termékek fogyasztását, növelni a rostokban gazdag szénhidrát, a friss gyümölcs és zöldség bevitelét, hogy minimálisra csökkentsük a szív-, a cukorbetegség, az elhízottság és a rákbetegségek kockázatát.

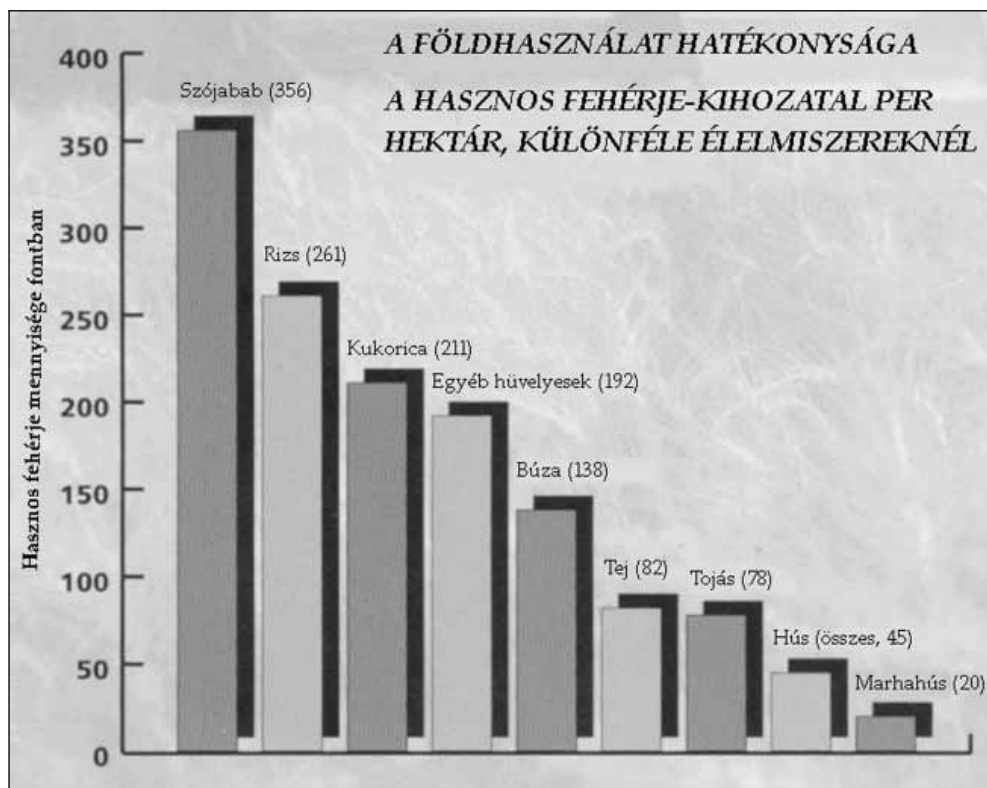
A haszonállatok vagy az emberek táplálása? Azzal, hogy az élelmiszerpolitika középpontjába az állati termékeket helyeztük, valójában csökkentettük annak az esélyét, hogy az emberiséget ellássuk élelmiszerrel. Eltekintve azoktól az állatoktól, amelyeket elsősorban olyan legelőre hajtanak, melyen más termést nem tudunk előállítani, illetve azoktól, melyek a vegyes, vetésforgót alkalmazó gazdaságokban valamilyen mezőgazdasági hulladékot kapnak táplálékul, a haszonállatok jellemzően több kalóriát vesznek fel a táplálékkal, mint

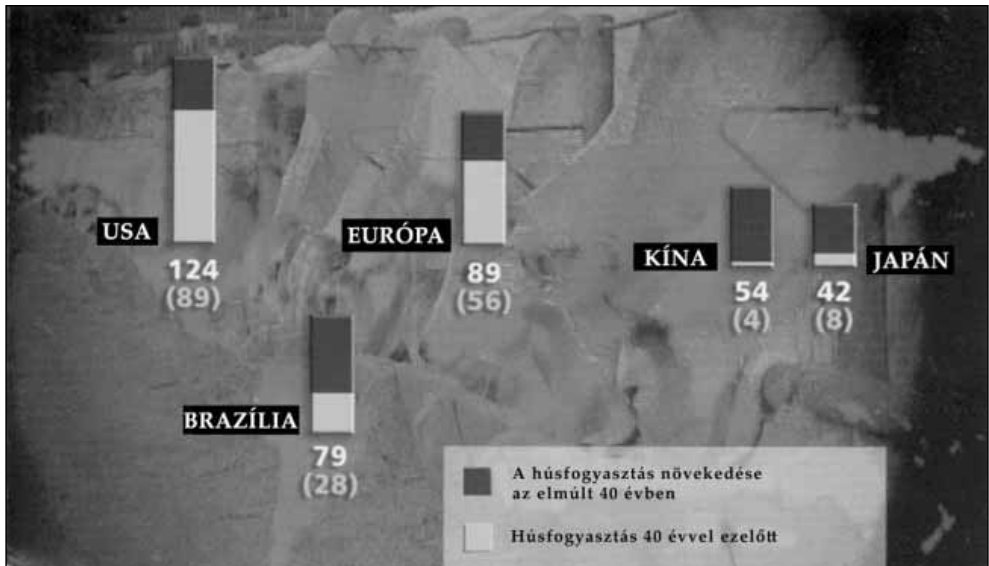
amennyit hús formájában visszakupunk tőlük. A hús az erőforrások használatára szempontjából a legköltségesebb élelmiszer, mivel az állatok a takarmány energia- és fehérjetartalmának legnagyobb hányadát emésztésre és a testi működés fenntartására fordítják. Ahelyett, hogy hatalmas földterületeket használunk az állati takarmány előállítására, ugyanekkora területen több, emberi fogyasztásra közvetlenül felhasználható terményt állíthatnánk elő.

„Ha a jelenlegi húsevési trend folytatódik, akkor 2050-re a világ használati annyit fognak fogyasztani, ami négy milliárd ember táplálásával egyenértékű: ez a szám az 1970 körüli emberi népességnek felel meg. Akkoriban sokan kételkedtek, hogy ennyi embert képesek leszünk élelemmel ellátni.” (Colin Tudge, zoológus)

Vízhiány. A legnagyobb veszély, mely az élelmiszer-biztonságra leselkedik és amely a szántóföldek hozamát befolyásolja, a víz hiánya. A hús előállítása ugyanis kalóriánként több vizet igényel, mint az ugyanennyi kalóriát termelő gabona esetében. Tehát a legegyszerűbb módja annak, hogy növeljük a megtermelt élelmiszer és az ehhez felhasznált víz hányadosát, hogy csökkentjük a hústól való függésünket.

Környezeti hatások. A nem fenntartható óriási mennyiségű használat-állomány pusztító hatást gyakorol a környezetre. Gyakran szemet hunyunk afelett, hogy ez hozzájárul a globális felmelegedéshez: a használatok felelősek az összes üvegházhatású gáz kibocsátásának tíz százalékáért, beleértve a legerősebb üvegházgáz, a metán kibocsátásának körülbelül huszonöt százalékát.

A másik legnagyobb probléma a haszonállatok élete során keletkező iszonyatos mennyiségű, évente mintegy 13 milliárd tonna hulladék. A takarmány előállításához szükséges, túlzott mennyiségű trágyával együtt ez jelentősen hozzájárul a föld, a levegő és a víz ammónia- és nitrátszennyezéséhez.

Emellett egyes területeken sajátos ökológiai problémák is jelentkeznek. A leglátványosabbak közé tartozik a Közép- és Dél-Amerikában zajló esőerdőirtás, melynek célja egyrészt szarvasmarha-legelő létrehozása a hamburgerkereskedelem kiszolgálására, másrészt szója termesztése állati takarmányozás céljából. A másik példa Afrika bizonyos területeinek elsivatagosodása a túllegettetés miatt.

A háztáji állatok jóléte. A hústermelés nagyarányú növekedése nem lett volna lehetséges a gazdálkodás ipari fejlesztése nélkül, mely semmibe veszi az állatok jogait és szükségleteit, megfosztva őket a szabad mozgás, a friss levegő és a szociális viselkedés lehetőségeitől. Például a baromfi szelektív tenyésztése révén létrejött termé-

zetellenesen gyors növekedés számos, endemikus, egészségügyi problémát, elsősorban lábrendellenességet és szív-elégtelenséget okoz az állatok körében.

„A húsfogyasztás robbanásszerű növekedése párhuzamban áll az állatok nagyüzemi, iparszerű tartásának világméretű terjeszkedésével. A környezeti hatások mellett ez a gazdálkodási forma a következő három tényezőről alapszik, mely sérti az állatok jogait: szelektív tenyésztés nagy hozamok elérésére, elzárás vagy túlszűfoltosság és az állatok természetes, ösztöneik szerinti viselkedésének jelentős mértékű korlátozása.” (Joyce D’Silva, CIWF Trust)

1997 óta az EU a haszonállatokat szenvedésre és fájdalomra képes, érző lényeknek ismeri el. Éppen ezért a döntéshozókra hárul, hogy törvényen kívül helyezzenek olyan termelési módokat, melyek természetükből fakadóan komolyan veszélyeztetik az alapvető állatjóléti előírásokat. A nevelt, tenyésztett és levágott állatok számának csökkentésével elősegíthetjük a sokkal állatbarátabb, extenzív módszerek átvételét.

Veszély a globális élelmiszer-biztonságra. Az emberi egészség, az erőforrások fenntartható módon való használata, illetve a környezet- és az állatvédelem szempontjából tehát szükséges, hogy az emberiség csökkentse az állati termékektől való függését. A Világbank idevonatkozó, 2001 novemberi jelentése szerint, mely a *Haszonállat-állomány fejlődése – következtetések a vidéki szegénységre, a környezetre és a globális élelmiszer-biztonságra vonatkozólag* címet viseli: „a világ összes húsigénye az 1997-es 209 millió tonnáról 2020-ra várhatóan 327 millióra (56 százalékkal) nő. Ugyanebben az időszakban a tejfogyasztás 422 millió tonnáról 648 millió tonnára (54 százalékkal) fog növekedni.”

Megelőlegezhető az, hogy a növekmény túlnyomó része a nagyüzemi gazdaságokban tartott állatoktól, melyeknek szintén többsége a fejlődő országokból fog származni.

A jelentés készítői elismerik, hogy a jövedőlt növekedés „komoly befolyással lesz a globális élelmiszer-biztonságra, a természeti erőforrásokra és a vidék pénzügyi forrásaira.” (A „globális élelmiszer-biztonságot” úgy határozzák meg, mint „az egyén hozzáférése egy egészséges és aktív életet fenntartani képes élelmiszer-mennyiséghez”.)

A bolygó megmentésének alternatíva. A történelemben visszatekintve közvetlen kapcsolatot fedezhetünk fel a jólét és a gazdagság, illetve az állati termékek fogyasztásának növekedése között. Ahelyett, hogy elfogadnánk a jelenlegi magas hústartalmú étrend megkerülhetetlen, alternatív szemléletre van szükségünk. Ha nem csökkentjük az emberi étrend állati termékektől való függését, akkor elviselhetetlen nyomást fogunk gyakorolni a Föld erőforrásaira, melynek katasztrofális következményei lehet-

nek az emberi egészségre és az éhezésre, a természeti környezetre és az állatok szükségleteire nézve egyaránt.

Hogyan érhető el változás?

1. *Egyéni szinten: fogyasztóként és/vagy aktív állampolgárként.* Sokan döntöttek már úgy, hogy kevesebb (elsősorban vörös) húst esznek, hogy bio- vagy szabad tartásból származó terméket vásárolnak. A nyugati országokban a vegetáriánusok száma is egyre nő. Részletek angolul a honlapon: www.eatlessmeat.org.

2. *A döntéshozók befolyásolásával.* Az emberek, az állatok és a bolygó érdekei miatt a hús ügye sürgető politikai kérdéssé vált. Az angliai székhelyű Compassion in World Farming és magyar partnere, a Fauna Egyesület első lépésként azt javasolja a fejlett világ kormányzatai számára, hogy tűzzék ki célul azt, hogy a hús fogyasztást 2020-ra 15 százalékkal csökkentik. Ezt támasztják alá több elismert szervezet (például az Egészségügyi Világszervezet (WHO) és az Egyesület Nemzetek Élmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO)) legutóbbi kutatásai az egészséges és fenntartható élelmiszer-termeléssel kapcsolatban.

„A világ körülöttünk továbbra is fokozatosan darabokra hullik szét, miközben fennmaradását leginkább fenyegető veszély figyelmet sem érdemel. Ezek közé sorolom a túlzott mértékű hús fogyasztást is. És bár nagyon is értem az okokat, amiért a politikusok továbbra is mellőzik a ma élmezésének és mezőgazdaságának ezt a szeletét, szelektív vakságuk miatt mégis kétségbe vagyok esve.” (Jonathon Porritt, az Egyesült Királyság Fenntartható Fejlődés Bizottságának elnöke)

Pencz Levente